

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

У статті розглянуто поняття та сутність інвестицій з економічного та юридичного поглядів. Виявлено особливості, які дають змогу відокремити складний і неоднозначний термін «інвестиції» від суміжних. Поняття інвестицій розкрито відповідно до їхнього історичного та логічного змісту. Описано сутнісні характеристики інвестицій через їхні функції в економічній, державній та приватній сферах. Досліджено класифікацію інвестицій за різними критеріями.

У результаті вивчення поглядів різних учених, трактувань словникових статей та нормативно-правових актів сформульовано авторські дефініції. Запропоновано розглядати інвестиції як об'єкти, що мають грошову оцінку і включені в об'єкти підприємницької і (або) іншої діяльності для отримання прибутку та (або) іншого корисного ефекту.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, кошти, економіка, цінності, ефект.

Постановка проблеми. Попри велику кількість наукових досліджень у сфері інвестицій та інвестиційної діяльності, учені не дійшли згоди щодо трактування цієї економічної категорії. Так само немає єдиного визначення і в нормативно-правових актах. Тобто питання залишається відкритим навіть на державному рівні, особливо в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сутності та використання інвестиційних ресурсів в економічній системі країни, їхній ролі в соціально-економічному розвитку держави присвячені праці таких класиків економічної теорії: А. Сміта [8], Дж. Кейнса та К. Маркса [4]. Зокрема, А. Сміт стверджував, що річний продукт нації повністю залежить від капіталу, вкладеного у виробництво, а К. Маркс продовжив аналіз сутності інвестицій із функціонального погляду. Серед сучасних учених у свої працях інвестиції розглядають В. Бодрова [1], Н. Балдич, С. Дяченко [2], А. Музиченко [4], В. Шечук [13], М. Шестак [12].

Мета статті – здійснення аналізу поглядів учених різних країн, трактувань словникових статей та нормативно-правових актів; на основі проведеного дослідження сформулювати власне бачення інвестицій як економічної категорії. С. Музиченко у навчальному посібнику «Інвестиційна діяльність в Україні» також акцентує увагу на вузькому трактуванні поняття «інвестиції».

Виклад основного матеріалу. Терміни «інвестиції» та «інвестиційна діяльність» почали

вживатися у нашій країні порівняно нещодавно. Тому їх поняття та сутність у нашій економічній літературі досі трактуються по-різному. Так, наприклад, поняття «інвестиції» ототожнюється з капітальними вкладенням, «інвестиційна діяльність» – з інвестуванням. Хоча згадані дефініції за своєю суттю та економічним змістом не є однозначними.

Розкриваючи сутність інвестицій, варто виходити з їхнього історичного і логічного змісту. Основоположним стосовно інвестицій явищем є заощадження. Заощадження – це свого роду потенційна інвестиція, інвестиція з нульовим вектором. Натурально-речовий склад заощаджень – це об'єкти від предметів споживання до дорогоцінних металів. Історично та логічно саме заощадження формують інвестиції. Обидва поняття мають один і той самий вектор, але відрізняються кількісно.

Надалі заощадження та інвестиції стають різними за змістом процесами. Заощадження є джерелом споживання, і в цьому розумінні протистоять інвестиціям як необхідному елементу виробництва і розширеного відтворення. Натурально-речова форма інвестицій – це здебільшого дорогоцінні метали. Вони ж і необхідні для інвестицій. Тому між інвестиціями і заощадженнями виникає протиріччя, чітко виражене у поглядах меркантилістів. Це протиріччя набуває форми осуду заощаджень як явища, що заважає раціональному господарюванню. Найбільш важливим визнається придбання дорого-

цінних металів для їх виробничого використання (у торгівлі, ремеслі, фінансових операціях).

Фізіократи визначають інвестиції як джерело і водночас як результат виробничого використання у землеробстві, промисловості, торгівлі. Заощадження ж визначаються як необхідне джерело інвестицій і окремої особи, і національної економіки загалом.

У працях А. Сміта категоріальне осмислення інвестицій набуло майже сучасного вигляду: річний продукт нації повністю залежить від капіталу, вкладеного у виробництво. У вченого поняття капіталу і вкладень у виробництво фактично співпадають. Капітал – це і є інвестиція, на відміну від споживання. Фактично інвестиції є способом використання вартості для її подальшого застосування.

К. Маркс продовжив аналіз сутності інвестицій із функціонального погляду. На відміну від фізіократів, які робили акцент на галузі (сільське господарство – єдина виробнича галузь), або А. Сміта, який звертав увагу на сферу виробництва, К. Маркс розмежував насамперед інвестиції в постійний і змінний капітал. Інвестування в постійний капітал (засоби виробництва) є лише необхідною умовою інвестування у змінний капітал (робочу силу), який і забезпечує приріст авансованої вартості. Таким чином, інвестиції у К. Маркса – форма і засіб відтворення суспільних відносин загалом.

Особливе місце займають інвестиційні процеси у працях Дж. Кейнса. Зміст інвестицій у науковця подвійний: з одного боку, це приріст вартості капітальних благ, а з іншого – це вартість виробничого споживання заново створених матеріальних благ та послуг. Тобто Дж. Кейнс отримав дві якісно і кількісно різні категорії, що характеризують інвестиції: суму угод усередині підприємницького сектора і приріст вартості основних фондів [6].

Сучасні уявлення про інвестиції досить різні. Термін «інвестиції» походить від латинського слова «invest», що означає «вкладення коштів». Інвестиції мають фінансове та економічне визначення.

За фінансовим визначенням інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

За економічним визначенням інвестиції – це видатки на створення, розширення, рекон-

струкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані із цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал.

Однак не варто пов'язувати інвестиції лише із приростом капіталу. О. Бланк та Н. Гуляєва у підручнику «Інвестиційний менеджмент» зазначають: «Найчастіша помилка, що зустрічається в літературі, – це ідентифікація поняття «інвестиції» з поняттям «капітальні вкладення», що розглядається як вкладення капіталу у створення основних засобів як виробничого, так і невиробничого характеру. Проте водночас інвестиції можуть вкладатися й у приріст обігових активів, у різноманітні фінансові інструменти, в окремі види нематеріальних активів» [12].

А. Музиченко у навчальному посібнику «Інвестиційна діяльність в Україні» також акцентує увагу на вузькому трактуванні поняття «інвестиції». Автор зауважує: «Як правило, інвестиції розглядають як будь-яке вкладення коштів, яке може і не приводити ні до зростання капіталу, ні до одержання прибутку. До них часто відносять так звані споживчі інвестиції, або придбання предметів довготривалого користування, які за своїм економічним змістом не можуть бути віднесені до інвестицій. Часто поняття «інвестиції» замінюють терміном «капітальні вкладення». Слід мати на увазі, що термін «капітальні вкладення» – набагато вужче поняття, ніж «інвестиції». Багато авторів вважають, що інвестиції є вкладенням грошових коштів. При цьому слід мати на увазі, що інвестування капіталу може здійснюватися не лише у грошовій формі, а й у формах рухомого і нерухомого майна, різних фінансових інструментів (цінних паперів), нематеріальних активів» [4].

Отже, ідеться про фактори, які мають братися до уваги, щоб якомога точніше підійти до визначення інвестицій і як поняття, і як процесу.

Досить вичерпно пояснюють поняття «інвестиції» словникові видання. Так, термінологічний словник «Інвестиції» трактує investment (інвестиції) як використання грошей для отримання більших грошей, для отримання прибутку або досягнення приросту капіталу, або і того, й іншого. У словнику «Менеджмент» указано: «Інвестиції – це вкладення коштів із метою збереження і збільшення капіталу, збереження доходу» [12]. В. Шарп, Г. Александр та Дж. Бейлі у словнику понять та термінів підручника «Інвестиції» трактують investment як відмову від певної цін-

ності зараз за (можливо, невизначену) цінність у майбутньому [10, с. 979].

Господарський кодекс України визначає інвестиції як господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно [3].

У Податковому кодексі України інвестиції трактуються як: грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкт підприємницької та інших видів діяльності для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; капітальні вкладення в розвиток виробництва чи у невиробничу сферу [5].

Врешті у Законі України «Про інвестиційну діяльність» сказано, що інвестиції – це усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.

Указані цінності та майнові права є об'єктами інвестиційної діяльності.

Інвестиційна діяльність – це процес організації інвестування у наявних у країні умовах господарювання. Термін «інвестування» має більш теоретичне значення, визначаючи модель поведінки інвестора щодо нарощування свого капіталу.

Інвестиційна діяльність є, як правило, суспільно корисною. Однак інвестори, здійснюючи таку діяльність із метою отримання прибутку, не завжди враховують суспільні (публічні) інтереси стосовно безпечних і належних умов життя, праці, харчування тощо, не зацікавлені в конкуренції, у забезпеченні держави товарами суспільного споживання, які ринок не виробляє, водночас не володіють повною та достовірною інформацією, яку пропонує приватний ринок на свої товари, бажать мати гарантію умов здійс-

нення інвестиційної діяльності та прав своєї власності тощо [11].

Інвестиційна діяльність визначає інвестиційний процес у реальних умовах з акцентом на організаційні засади його реалізації та управління цим процесом. Як правило, інвестиційна діяльність розглядається стосовно конкретного інвестиційного проекту та підприємства (юридичної особи), що здійснює інвестиційний процес.

Суб'єктами інвестиційної діяльності є всі юридичні, фізичні особи, державні та недержавні установи, органи влади України та інших країн, які беруть участь у реалізації інвестиційного проекту.

Таким чином, маємо різне прочитання та пояснення терміна «інвестиції» у сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі. Тому варто уточнити це поняття за допомогою його сутнісних характеристик, насамперед через функції.

Можливо виділити три основні сфери життя, у яких роль інвестицій простежується максимально чітко: економічна, державна (соціальна) і приватна.

На державному рівні інвестиції здебільшого виконують функцію створення сприятливих умов для виробництва, для розвитку окремих галузей економіки. Це сприяє поліпшенню соціальної захищеності населення шляхом створення нових робочих місць.

Ще одна важлива функція інвестицій полягає у підтримці соціально важливих об'єктів. Такими об'єктами можуть бути інститути освіти, охорони здоров'я і всього, що спрямоване на підвищення рівня життя населення.

На економічному рівні функції інвестицій полягають у постійному збільшенні ефективності виробництва, а також у покращенні якості продукту, що випускається, або послуги. Усі вказані дії приводять до підвищення конкурентоспроможності компанії, до зміцнення її позицій на ринку, до залучення нових покупців – до комерційної успішності підприємства.

На приватному рівні можливо виділити одну основоположну функцію інвестицій – поліпшення добробуту особистості. Коли ви інвестуєте, це дозволяє вам не тільки зберегти свої заощадження від інфляції, а й примножити їх.

На макрорівні виділяють такі функції інвестицій:

- прискорення розвитку науково-технічного прогресу;
- непрямий контроль над рівнем безробіття;

- створення сировинної бази для промисловості;
- рівномірний розвиток і зростання основних галузей господарства;
- забезпечення соціальним житлом, розвиток охорони здоров'я та культури і тому подібне;
- підтримання стабільної екологічної обстановки.

На мікрорівні функції інвестицій такі:

- зростання вартості підприємства та розвиток виробничих потужностей;
- модернізація технологічного та технічного обладнання;
- контроль за моральним і фізичним зносом основних фондів;
- постійне збільшення якості продукції і зростання її конкурентоспроможності;
- купівля активів у інших підприємств, купівля цінних паперів.

Економічна теорія описує такі основні функції інвестицій:

1. Регульовальна – полягає у забезпеченні процесів відтворення капіталу і підтримці темпів її розвитку, а також у підтримці найбільш великих і важливих галузей господарства.

Регульовальна функція фактично розповсюджується не тільки на процеси виробництва, накопичення і споживання, а й на природно-технічні та соціальні явища, на розвиток інфраструктури, тобто пронизує всі рівні і сфери життєдіяльності суспільства.

2. Стимульовальна – інвестування орієнтоване на оновлення засобів виробництва, на активізацію найбільш рухомих і швидкозмінних елементів, на розвиток науки і техніки. У цій своїй ролі інвестиції обслуговують розвиток як такий, визначають його темпи і якісні характеристики.

3. Розподільча – за допомогою інвестування здійснюється розподіл сукупного суспільного продукту в його грошовій формі між окремими суб'єктами, рівнями і сферами суспільного виробництва і видами діяльності. Характер розподільчих процесів безпосередньо залежить від цільових орієнтирів, пріоритетів, поставлених державою завдань.

При цьому інвестування, як реалізація відносин розподілу, відповідає цілям життєдіяльності суспільства, виражає форму привласнення економічних благ, а також використовується як спосіб вирішення суспільних протиріч.

4. Індикативна – дозволяє контролювати рух до мети, тобто виробляти такі регульовальні ме-

ханізми, які забезпечують, як мінімум, рівновагу економічної системи [9].

Очевидно, що інвестиції відіграють істотну роль у функціонуванні та розвитку економіки. Зміни в кількісних співвідношеннях інвестицій впливають на обсяг суспільного виробництва і зайнятості, структурні зрушення в економіці, розвиток галузей і сфер господарства.

Ще більш точне уявлення щодо сутності інвестицій можливо скласти у процесі класифікації останніх. Інвестиції можуть бути згруповані за певними ознаками. Класифікація інвестицій визначається вибором критерію, покладеного в її основу.

За об'єктом інвестування розрізняють реальні, фінансові, інтелектуальні інвестиції та інвестиції в людський капітал.

Реальні інвестиції – це вкладення у виробничі фонди (основні та оборотні), тобто у матеріальні (будинки, споруди, обладнання та інші товарно-матеріальні цінності), а також нематеріальні активи (патенти, ліцензії, «ноу-хау», технічна, науково-технічна, інструктивна, технологічна, проектно-кошторисна та інша документація).

Усередині вказаної групи, як правило, виділяють такі види інвестицій: інвестиції, спрямовані на розширення виробничих потужностей, на реконструкцію та розширення виробництва, відтворення фондів, які вибули.

Фінансові інвестиції характеризують вкладення капіталу в різні фінансові інструменти (переважно в цінні папери) з метою отримання прибутку в майбутньому. Серед фінансових інвестицій виділяють прямі (внесення засобів у статутний фонд юридичної особи в обмін на його корпоративні права) і портфельні (придбання цінних паперів та інших фінансових активів на фондовому ринку).

Інтелектуальні інвестиції – це вкладення в об'єкти інтелектуальної власності, які виходять з авторського, винахідницького та патентного права, права на промислові зразки і корисні моделі.

Інвестиції в людський капітал – це вкладення в освіту, підвищення кваліфікації, соціальну сферу. Ці інвестиції довгострокові та скуповуються в майбутньому.

За характером участі в інвестуванні виділяють прямі і непрямі інвестиції.

Під прямими інвестиціями розуміється безпосереднє вкладення коштів інвестором в об'єкти інвестування.

Під непрямими інвестиціями розуміється інвестування, опосередковане іншими особами (інвестиційними або фінансовими посередниками).

За періодом інвестування розрізняють короткострокові та довгострокові інвестиції.

Під короткостроковими інвестиціями розуміють вкладення капіталу на період до одного року (наприклад, короткострокові депозитні внески, купівля короткострокових ощадних сертифікатів та інше).

Під довгостроковими інвестиціями розуміють вкладення капіталу на період понад один рік.

У практиці великих компаній довгострокові інвестиції деталізуються таким чином:

- а) до 2 років;
- б) від 2 до 3 років;
- в) від 3 до 5 років;
- г) понад 5 років.

За формами власності інвесторів розрізняють приватні, державні, іноземні та спільні інвестиції.

Приватні інвестиції – це вкладення коштів фізичних і юридичних (недержавних форм власності) осіб.

Державні інвестиції – це вкладення капіталу державних підприємств, а також коштів державного бюджету різних рівнів і державних позабюджетних фондів.

Іноземні інвестиції – це вкладення, які здійснюються іноземними громадянами, юридичними особами і державами.

Спільні інвестиції – це вкладення, що здійснюються суб'єктами певної країни й іноземних держав.

За регіональною ознакою можливо виділити інвестиції усередині країни і за кордоном.

Інвестиції усередині країни (внутрішні інвестиції) – це вкладення коштів у об'єкти інвестування, розміщені в територіальних кордонах певної країни.

Під інвестиціями за кордоном (іноземні інвестиції) розуміють вкладення коштів у об'єкти інвестування, розміщені за межами певної країни.

За способом обліку коштів розрізняють валові та чисті інвестиції.

Валові інвестиції – це сукупний обсяг інвестицій, спрямованих на придбання засобів виробництва, нове будівництво, приріст товарно-матеріальних запасів протягом певного періоду.

Чисті інвестиції відображають обсяг валових інвестицій, зменшений на величину амортизаційних відрахувань. Динаміка показника чистих інвестицій є індикатором стану економіки: вели-

чина чистих інвестицій (на певному рівні ефективності їх використання) показує, яку фазу розвитку долає економіка країни. Якщо обсяг валових інвестицій перевищує обсяг амортизаційних відрахувань, то чисті інвестиції є позитивною величиною, приріст виробничого потенціалу забезпечує розширене відтворення, економіка проходить стадію зростання.

За рівнем ризику інвестиції поділяють на безризикові, низькоризикові, середньоризикові, високоризикові, спекулятивні.

Безризикові інвестиції – це вкладення коштів у об'єкти інвестування, за якими відсутній реальний ризик втрати капіталу (очікуваного доходу) і практично гарантоване отримання розрахункової суми інвестиційного доходу.

Низькоризикові інвестиції – це вкладення капіталу в об'єкти інвестування, ризик за якими значно нижчий від середньоринкового.

Середньоризикові інвестиції – рівень ризику за об'єктами інвестування приблизно відповідає середньоринковому.

Високоризикові інвестиції – рівень ризику перевищує середньоринковий.

Спекулятивні інвестиції – вкладення капіталу в найризикованіші інвестиційні проекти або інструменти інвестування, за якими очікується найвищий рівень інвестиційного доходу [11].

Висновки і пропозиції. Забезпечуючи накопичення фондів підприємств, виробничого потенціалу, інвестиції безпосередньо впливають на поточні та перспективні результати господарської діяльності. При цьому інвестування повинно здійснюватися в ефективних формах, оскільки вкладення коштів у морально застарілі засоби виробництва і технології не матиме позитивного економічного ефекту. Нераціональне використання інвестицій спричиняє заморожування ресурсів і, як наслідок, скорочення обсягів виробленої продукції. Таким чином, ефективність використання інвестицій має велике значення для економіки: збільшення масштабів інвестування без досягнення певного рівня його ефективності не приведе до стабільного економічного зростання.

Список використаної літератури:

1. Бодров В., Сафронова О., Балдич І. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 520 с.
2. Бодров В., Балдич Н., Дяченко С. та інші. Удосконалення механізмів державного регулювання внутрішнього ринку України в умовах економічної циклічності: наукова розробка. Київ: НАДУ, 2013. 52 с.

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст. 144.
  4. Музиченко А. Інвестиційна діяльність в Україні: навч. посібник. Київ: Кондор, 2005. 406 с.
  5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–17. Ст. 112.
  6. Трещевский Ю., Круглякова В. Инвестиции как экономическая категория: исторический и логический анализ. Социально-экономические явления и процессы. 2010. № 3. С. 239–243.
  7. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/00ukraine-euassociationagreementbody.pdf>.
  8. Функции инвестиций. URL: <http://investr-pro.ru/funkcii-investicij.html>.
  9. Шарп У., Бэйли Г., Александер Дж. Инвестиции: учебник. Москва: Инфра-М, 1997. 1024 с.
  10. Шевчук В. Рогожин П. Основи інвестиційної діяльності: монографія. Київ: Генеза, 1997. 384 с.
  11. Шестак М. До питання про сутність поняття «інвестиції» у сучасній економічній науці. Наукові праці МАУП. 2014. Вип. 2. С. 161–163. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npmaup_2014_2_30.pdf.
-

Костина И. С. Сущностные характеристики инвестиций как экономической категории

В статье рассмотрены понятие и сущность инвестиций с экономической и юридической точек зрения. Выявлены особенности, которые позволяют отделить сложный и неоднозначный термин «инвестиции» от смежных. Сущность инвестиций раскрыта исходя из их исторического и логического содержания. Описаны характеристики инвестиций через их функции в экономической, государственной и частной сферах. Исследована классификация инвестиций по различным критериям.

В результате изучения взглядов разных ученых, трактовок словарных определений и нормативно-правовых актов сформулированы авторские дефиниции. Предложено рассматривать инвестиции как объекты, имеющие денежную оценку и вкладываемые в объекты предпринимательской и (или) иной деятельности в целях получения прибыли и (или) иного полезного эффекта.

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная деятельность, средства, экономика, ценности, эффект.*

Kostina I. S. Essential characteristics of investments as the economic category

The author deals consider the concept and essence of investment from the economic and legal point of view. This allowed to identify economic and legal features that allow separating this complex and ambiguous term from adjacent ones. The essence of the investment was revealed on the basis of their historical and logical content. The author described the essential characteristics of the investment through their functions in the economic, public and private spheres. The classification of investments according to different criteria is disclosed.

As a result of studying the views of various scholars, interpretations of vocabulary publications and normative legal acts, author's definitions are formulated. It is proposed to consider investments as objects that have a monetary value and are invested in objects of business and (or) other activities for the purpose of profit and/or other useful effect.

Key words: *investment, investment activity, means, economy, values, effect.*